

körben élünk, elegáns és reményvesztett pesszimizmus fogott el bennünket, egy világ pusztulásának édeskés levegőjét szívjuk.

Balzac, Hugo, George Sand, Michelet és időben utolsóként Zola, a tömeg érzéseit fejezték ki, mindaddig, míg az bizott a feltörő polgárságban és 1789 jelszavaiban. Anatole France imént idézett példája fényesen megerősíti ezt a nézetet. Anatole France annak a néhány évnek folyamán találta meg a kapcsolatot a népi rétegekkel, amikor a Dreyfus-ügy préfasiszta kísérlete széles reakcióellenes népi front kialakulását váltotta ki. A polgárság ez epizód elmultával megtörte a frontot és hozzálátott az „Union sacrée“ (szent szövetség) előkészítéséhez. Alig történt meg ez a fordulat s láthattuk, hogy az irodalom visszatért a technikai játékhoz.

Most a Dreyfus-ügyhöz hasonló, de sokkal nagyobb méretű s az egész földre kiterjedő fenyegetéssel állunk szemben, mely szemünk előtt, saját ellenhatásaként újból feltámasztja a népi frontot. S ime: összegyűl ez a kongresszus. Kezdeményezői és irányítói között ott látjuk André Gide-t, Heinrich Mann-t, Aldous Huxley-t, Forster-t, Julien Benda-t s másokat, kiket nem tudok itt megnevezni s akik tegnap bizony nem hitték volna, hogy ilyen helyen jelennek meg.

Nagy jel ez. Ne haladjunk el mellette, anélkül, hogy tanulságait levonjuk. Azok a félmegoldások, melyek elegendők voltak a Drefus-ügy idején fenyegetett Franciaország számára, nem elégségesek többé a világméretű barbárság által fenyegetett emberiség számára. Nem elegendhetünk meg ideiglenes válaszokkal és opportunista csoportosulásokkal, amiket a győzelem még biztosabban szétszórna, mint az esetleges vereség. Most már tartós, állandó egyesülést, civilizáló megegyezést akarunk az alkotó és a tömeg között. Azt is tudjuk, hogy ezt a megegyezést az olyan társadalom, mint a miénk, nem képes tartósan biztosítani. Ezért nézünk kutatva körül s a világ egy olyan ország példáját mutatja, mely kontinentális méretekben már megvalósítja azt a szövetséget, melyet mi hiába igyekszünk megalapítani individualizmusunk korhadt keretei között.

Megint összeforr a művész sorsa az emberi tömeg anyagi sorsával, vagy egyszerűbben: az alkotó méltósága az ember, minden ember, a legutolsó ember méltóságával.

JULIEN BENDA ÉS JEAN GUÉHENNO VITÁJA

Julien Benda tételei

Az irodalom művészetének nyugati felfogása különbözik a szocialista felfogástól, mert mindketten különbözőképpen képzelik el a szellemi alkotás viszonyát a gazdasági cselekvéshez.

A nyugati felfogás a szellemi munkának a gazdasági tevékenykedéssel szembeni függetlenségében, — transcedenciájában hisz. Pontosabban: hinni akar benne. A szocialista felfogás viszont a kettő összetartozásában akar hinni. A tényleges ellenmondás tehát a két különböző hives akarása, illetve két metafizikai meggyőződés közt áll fenn. Ezért ezt a konfliktust, bármit is mondjanak, csak háborúval dönthetjük el.

A nyugati felfogás ősei: a görög filozófia (szövegek), a keresztény theológia, a jezsuiták, az egyetem.

Ez a különleges felfogás 1. tárgyuk (melyből számúzva van a külső világgal küzdő ember l. a Herkules mítoszt), 2. hangneműek (akademikus, cicerói, l. Péguy esetét) 3. közönségük (mely egyáltalán nem népies) révén különleges szellemi termékeket szült.

A szocialista felfogás szakitás-e a nyugati felfogással vagy pedig kiszélesítése, folytatása annak?

Egyesek szerint teljes kiszélesítése, aminthogy a romanticizmus részleges kiszélesítése volt. Válasz: a romanticizmus újabb témákat vont ugyan be az irodalomba, de tovább hitt a szellemiségnek a gazdasági tényezőktől való függetlenségében. Ugyanazon mozgás folytatásába újabb tárgyakat illesztve nem jutunk el a nyugati felfogástól a szocialista felfogásig. Kettejük között nem fokozati, hanem lényegi különbség van.

Jegyzet: Magától értetődik, hogy a nyugati felfogást nem azonosítom feltétlenül a polgári felfogással.

Jean Guéhenno válasza

... A humanizmus Benda által adott meghatározásait, bármily becsületesen is gondolja azokat, annak a filozófiának a nevében, amelyre támaszkodik, véleményem szerint nem fogadhatjuk el.

Tudom, hogy ő, nagy becsületességgel, csupán fel akarta vetni a kérdéseket. Már most azt kell válaszolnom neki, hogy nemcsak fejtegetéseink világossága, hanem a világ megváltoztatásának bátor akarása által is együtt kell működnünk.

Tudom, hogy a bátorság nem az ész erénye, de nem akarom hinni, hogy nekünk, intellektueleknek, mint az ész embereinek, feltétlenül gyáváknak kell lennünk.

Ha elfogadnók Benda humanizmus meghatározását, akkor ahhoz, hogy ebből az országból Oroszországba jussunk, végtelen utat kellene megtennünk, sőt teljesen meg kellene változtatnunk lelkünket és szellemünket.

Ami engem illet, én nem hiszek az e fajta változás szükségességében. Nem elengedhetetlen feltétele ez annak, hogy bennünket is áthasson az Oroszországot lelkesítő emberi méltóság érzése.

Nincs szükség megtérésre: csak követnünk kell az emberi szellem természetes mozgását.

Nem új vallásról, hanem a humanizmusról van szó. Az orosz forradalom csak egy esete annak a megmérhetetlenül hosszú, lassú humanista forradalomnak, amely az ember történetének kezdete óta szakadatlanul utban van.

Egyáltalán nem hiszem azt, hogy a következetes marxizmust szembe lehessen állítani a humanizmussal s nincs tudomásom arról, hogy Marx ne lett volna nyugati gondolkodó.

J. Benda egy vonalon követi az emberiség történetét. A történelem zavaros s egyetlen vonalon, a platonizmus vonalán haladva, lehetetlen megérteni.

Minden bizonnyal naivság tőlem, hogy a Julien Benda által követett idealista vonallal, a nemkevésbé jelentős materialista vonalat állítom szembe.

Benda Plátóról beszélt; kétségkívül túl egyszerű és naiv, ha mi Epikuros-ra, Lucretius-ra s a XVIII. század filozófusaira hivatkozunk, kiket Uljanov elmékedései kiindulópontjául választott.

Az idealisták figyelmét felhívom Uljanov alapvető művére, az „Empirio-kriticizmus“-ra. Ez a könyv a materialista vonalhoz tartozik s szerzőjének az volt a célkitűzése, hogy összefoglalja mindazt, amit Epikuros-tól Diderot-ig és Marxig gondolkodó elődjei felvázoltak.

Más szempontból kiindulva térek most vissza ehhez a gondolathoz. Benda oly' világos fejtegetéseiben az emberi sors valami prométheusi felfogása húzódik végig. Azt hiszem, ebben teljesen egy véleményen vagyok

vele. Azt hiszem, hogy az emberi cselekvést irányító nagy mitoszok között Benda semmi esetre sem hanyagolhatta el Prometheusz mitosztát és szinte biztosan tudom, hogy nem is hanyagolta el. De nem csak Prometheusz létezik, hanem Herkules is. Nem csak a „szabad művészetek“ (artes liberales) léteznek, hanem azok is, melyeket valaha „szolgaiak“-nak neveztek. A mesterségek is léteznek és a mesterségek tettek annyit az emberiség felszabadításáért, mint a szabad művészetek.

Két vonalon követhetjük az emberiség történetét. Az egyik a prometheusi, s mi, irók dicsőségünknek tartjuk, hogy ezen a vonalon működhetünk. Azt hiszem, Bendának is dicsőségére válik, hogy néhány évvel ezelőtt olyan könyvet írt, mint „Az irástudók árulása“; e művével ő is a prometheusi vonalra helyezkedett. De a prometheusi vonal nem az egyetlen lehetséges. A herkulesi vonal is létezik és a mai idők bizonyítják, hogy Prometheusz csak akkor dolgozik jól, ha Herkules segítségére siet. Arra gondolok, amit az utóbbi évek folyamán a tudományok fejlődésétől tanultunk s ez az, hogy igen gyakran a munkások, a technikusok tesznek fel a tudósoknak olyan kérdéseket, melyek új igazságok felismeréséhez vezetnek. Már nem léteznek szabad és szolgai művészetek. Az összes művészetek és mesterségek nem külön-külön, hanem egymást kölcsönösen támogatva dolgoznak, s az új orosz társadalmi rendet azért tartjuk valóban újnak, mert ezt az együttműködést nemcsak, hogy nem utasítja vissza, hanem szenvedélyesen ajánlja. A munkás, a technikus és a tudós együttműködését láthatjuk ott s a gondolkodó nem érzi magát elkülönítve, nem hiszi, hogy valamilyen szellemi kényszerűségből más világban él, mint a munkás, hanem tudatosan abban a világban akar élni, melyben a munkások élnek. Ennek az életfelfogásnak ereje a közös érzés és munka akaratából származik. Nem a hasonlatosság akarásáról beszélünk, hanem a közösség akarásáról. Ezeket az embereket az a mély érzés vezérli, hogy alapjában véve mindnyájan hasonlóak vagyunk, hogy sorsunk, Hugo szavával élve, egységes; ugyanaz a munkás és a tudós számára; hogy a magán- és köz-élet, a betegségek és megpróbáltatások s végül a halál kérdése azonos mindnyájunk számára s hogy gondolatokat tisztázó erőnk, eszünk pislákoló mécse sajnos igen gyakran szinte semmivé válik ezekkel a titkokkal szemben.

Ezért érezzük oly mélyen hasonlóságunkat s amikor tudatába jutunk ennek a mély hasonlóságnak, közösségben érezzük magunkat s nemcsak keressük, de akarjuk, építjük is e közösség kifejezését és megvalósítását.

JEAN GUÉHENNO: A KULTÚRA VÉDELMEBEN. . .

Tegnap esti felszólalásom alkalmával úgy emlékszem, hogy a szokás szerint „Hölgyeim és Uraim“-nak szólítottam önöket. Nem vagyok képes önöket ma este is így szólítani. Azt, amiről összejövete-lünkön szó van a „Hölgyek“ és „Uraik“ nem tudják megvédelmezni. A kultúra védelmére az emberek bajtársiassága szükséges. „Bajtársak“-nak nevezem tehát önöket. Tudom, hogy ez a megszólítás milyen politikai jelleget kölcsönözhet ennek a felszólalásnak. De mi itt nem vagyunk holmi akadémia; mi csak élő értékeket védelmezünk.

Be kell vallani: a kongresszuson előfordult néhányszor, hogy úgy beszélünk a kulturáról, mintha az nem létezne még. Ez amiatt történt, mert azok, akik sokkal inkább konzerválni, mint éltetni óhajtják a világot, egyszerűen tűrhetetlen értelemben használják a kultúra szót. A mai világ hazudik. A kulturát a maga igazolására használja fel. Valamelyi-